

Le(?)váltás

A meo-vezetőt leváltották. Kifáradt. Vagy révbé ért? Töpreng az igazgató. Beosztottja későn találja meg igazi élettársát, öröme lekötötte, nem tudott a gyárral annyit törődni, mint amikor még üres lakás várta odahaza. Érthető.

Az igazgató és a meo-vezető régi kollégák. Hósi időkre emlékeztek. Az alapítás éveinek erős számai emberileg is összefűzték őket. A gyár azóta kinőtte gyermekruháját, döntően exportra termel, amely különleges feladatokat és állandó idegfeszültséget teremt műhelyekben, irodákban egyaránt. Erdemes-e vállalni a többletmunkát és a permanenciát? Az igazgató töpreng. A kérdés ilyen megfogalmazásban még csak föl sem vetődött benne. Üzletfelet elszalasztani könnyű, megtartani viszont nehéz — de megéri: így gondolkodott. Bár nincs igazán megfizetve — mondja azután.

Az érdekltség — úgy tetszik — nemcsak forintokban mérhető. Mindenki vállalta a nagyobb iramot, a feszültebb pillanatok, és senki sem gondolt rá, hogy lehetne könnyebben is. A meo-vezető sem. Pedig — két tűz között — neki volt talán a legkeservebb. A készterméket nem nézte — inkább fűrkészte. Amit nem talált kifogástalan-nak, visszaadta, „nincs apellát” mondogatta. „Ami én nem dobok vissza, külföldről jön majd, csomagban...” — érvelt, és sunnyogtak a háta mögött.

— Kifáradt? Megunta? Lazítani akart? — töpreng az igazgató. Nem tudja a választ, de azt mondja, nem is érdekes.

Munkatársa megtette a magáét, kidolgozta a lelkét, szabványok és reklamációk között pörkölődtek az idegei. Megérdemli hát a nyugalmasabb munkakört. Igen, mostanában csinált egy pár hibát, talán koncentrálni nem tudott annyira, más járt a fejében, fáradt volt, unta mindig ugyanazt az árut nézni... érthető.

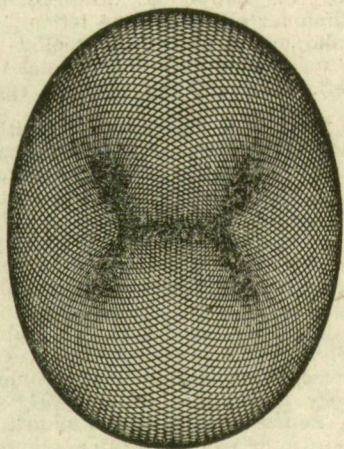
Nehéz döntés volt — közli olyan hangszállal, mintha az egész gyár termékváltásáról vagy éppen átépítéséről lett volna szó. A meo nagyon kényes pont — magyarázza —, zsebe megy... Zakójának zsebet veregeti. Kínban van. Folytassa? Hogyan mondhatná el egy mindenre kíváncsi újságírónak, amit érez? Végül is idegen. Feje tetéjére állíthatja szavait, kifordíthatja értelmüket, akár a fregollikabátot. Azt is hiheti, hogy határozatlan vagy pedig egyszerűen megbánta, amit tett. Pedig meggyőződése, hogy helyesen cselekedett, amikor leváltotta a meo-vezetőt. Ha továbbra is beosztásában hagyja, túl nagy lett volna a kockázat: az övé, a gyáré — sőt, azé is, akit elmozdított. Mert ugye: kényes pont a meoé.

Az igazgató mesélni kezd. Úgy gondolja, jobban jár, ha mondandójának színhelyét valahová az üveghegyen is túlrá teszi, mivel akkor — amennyiben a helyzet megkívánja — egészen hétédtországi visszakoizhat. Szóval van valahol egy üzem, ahol az emberek megszokták a hibák őszinte és nyílt feltárását. Nem ismertek sem kendőt, sem különböző kozmetikumokat, amelyek elrejtették volna a hiányosságokat — így aztán rendre terítékre került valamennyi. Megszüntetésükre, kijavításukra határidőket is szabtak, mégpedig zömében folyamatosakat. Ezért a hibákat — bár állandóan akadtak — minduntalan orvosolták. Így ment ez jó ideig, amíg az igazgató észre nem vette, hogy a problémák a valóságban sokkal makacsabbak, mint az asztalán heverő jelentésekben. A problémák ugyan valóban eltűnnek — a jelentésekből. Néhány hónap múlva azonban ismét teljes súlyukkal visszatérnek.

A hibákat szeretjük a jelenségeket szintjén tárgyalni. Nagy köröket húzva, amelyek közösségeket kerítenek be — a körön belül kicsit mindenki hibásnak érezheti magát, éppen ezért nem érzí magát senki sem. A felelősségvállalás elaprózik, a felelősségre vonás pedig csaknem

lehetetlenné válik. A mesebeli igazgató azonban úgy vélte: a jelenségek behelyettesíthetők. Emberekkel. Csak éppen a művelet népszerűtlen. Nincs az a humánus vezető, aki ilyen esetben eltekinthet a konkrét bűntetéstől. A valamit össze kell kapcsolni a valakivel — a bírálattal így kap fullánkot. S ettől kezdve senkitől sem fogadott el panaszt pontos címzés nélkül. Rögvest el is apadtak a problémák, illetve nemigen vállalták megcímzésüket. Csak hogy a termelés olyan, akár az élő ember: nem sokáig képes takarogni bajait...

A meo-vezető volt az első áldozat? — kérde az igazgatót, elszakítva ezzel gondosan fölépített tanmeséje fonálát. Bólint, de szóban ellentmond: nem áldozat — kifáradt, megérdemelte a nyugodtabb munkakört. A fizetése változatlan,

csak most nem a készárut ellenőrzi, hanem a beérkező nyersanyagokat. Nem is leváltás volt ez, inkább áthelyezés. Nincs benne semmi különös. Mindenki elismerte — elismeri a munkáját, kitüntetés is kapott eleget, szeretik, révbé ért, van meleg otthona: sikeres ember. A meo-vezetésben ki lehet fulladni, főként ekkora export mellett. Két kő és két tűz egyszerre — örlődik és közben ég is az ember. Az igazgató sem vállalná. Egy fiatal szakembert nevezett ki, aki még pályázik a babérokra. A két kő nem sebesíti annyira, a két tűz ellen van ereje védekezni — a dolgára összpontosít. Elmagyarázta ezt — vállalt veregetve — a régi meo-vezetőnek, öreg barátjának is. „Úgy tűnt, megértette” — néz maga elé az igazgató. — „Persze, azért jobban örülnék — ha nyugdíjba küldhettem volna...”

Nem lehet megőrizni az érdeket alacsonyabb beosztásban? A leváltás a megbukás bélyege? Igen, az igazgatónak lelkiismeret-furdalása van. Elhatározása, hogy a vétkek körmére néz, emberiségével ütközött össze. „Tudja, néha azt érzem, hogy az öreget nullára írta a közvélemény, mert már nem vezető... Ha pedig ez így van, a hibám jóvátehetetlen...” — kocogtatja tollával a kávéspoharat. Túlontúl gyakran használjuk az „érdemei elismerése mellett” minősítést ahhoz, hogy igazán rangja legyen, és ritkán választunk el tisztségétől nyílt bírálattal olyan embert, aki érdemtelen rá. A közvélemény pedig szívesen általánosít: a leváltások sokszor összemossádnak a váltásokkal, ahelyett, hogy élesen elkülönüljenek. „Azért úgy érzem, meggyőztem őt. Értett engem. A beszélgetés végeztével átölelt, ahogy szokta...” — nyugtatja magát az igazgató.

Hívjuk be őt — tanácsolom. A titkárnő már keresi is. Nézem az iroda puritán bútorzatát, a mennyezet sarkában vékony szálon futó repedést, az asztalon a rengeteg iratot. Az igazgató vonásai feszültebbek, nyakkendőjét igazgatja, mintha tartana a találkozástól. Ahogy kopognak az ajtón, már ugrik, állva akarja üdvözölni munkatársát. De csak a titkárnő az. A volt meo-vezető nincs a gyárban. Betegálmányba ment. A vérnyomása...

TAMÁS ERVIN

Juhász Gyula, a színpadi szerző

Háromnegyed évszázada, hogy Juhász Gyula operettjét, a *Talantát* Nagyváradon, a Szigligeti Színházban bemutatták. A zenéjét Deésy Alfréd színész szerezte, a hangszerelés munkáját a színház karmestere, Lehel Károly végezte. A nagy pompával kiállított darab premierjére 1909. január 16-án került sor, de már március 21-én két másik szerző művével együtt *Szép csöndesen* című egyfelvonásosa előadásáról is olvashatunk az egykori újságokban.

Juhász Gyula érdeklődése a színház iránt nem hirtelen fellobbanó láng volt, már ifjúkorában is próbálkozott drámaírással, viszont Várad érlelte és avatta színpadi szerzővé. Az a három és fél év, amit 1908 és 1911 között helyettes tanárként, újságíróként itt töltött, gazdag lehetőséget nyújtott neki, hogy színi kritikusként közelről megfigyelhesse és megismerhesse a színpad világát.

Az operett megírásának a gondolata nem tőle származott, Deésy keresett a már rég kész zenéjéhez szövegíró. A témát viszont maga választotta: Pierre Louys Aphrodite című regényét dolgozta át színpadra egyéni átköltésben *Atalanta* címen. Hogy mi vonzotta, sodorta ehhez az ókori környezetben, a kétezzer évvel ezelőtti Alexandriában lejátsszódó történethez, mely *Atalanta* kurtizánnak és a királynő kedvesének, Thomás szobrásznak tragikus szép szerelmét örökíti meg, nem tudjuk. „*Lelkem mélyén, mint tengerszem a hegyen, Antik pogány öröm mosolyog csöndesen*” — írja valahol Juhász a Hét hasábjain, Emőd Tamás szerint „ez a dionizoszi életlátás írta meg vele az *Atalanta* szövegkönyvét”, ahogy ezt a premierről készült kritikájában megállapítja.

Az *Atalanta* már 1908 tavaszán kész volt. Juhász maga mondja, hogy alig két hét alatt írta meg az operett prózáját és a huszonkét dalbetétet. A darabot Váradon akarták előadni, s minden reményük meg is volt rá, mert Erdélyi Miklós színpadigazgató műsorreformtervei ekkor voltak kialakulóban, melyek kedvezőek voltak a szerzőre nézve. A nyár végére már premiérszínházá is avatja a várad színházat, így elérte azt, hogy Pest kikapcsolásával közvetlen a szerzőktől vásárol darabokat, nagy sikerű külföldieket és hazai újdonságokat, itt történik először említés az *Atalantáról*, mint az esetleg megvásárolandó darabok egyikéről, július 30-án a Nagyvárad Naplóban. Erdélyi Miklós reformációja még tovább terjed, létre hozza a vidéki színpadigazgatók karteljét, eddig hatan lépnék be: a nagyvárad, a temesvári, a kassai, a debreceni, a pozsonyi, a szegedi. Céljuk: megszabadulni a fővárosi színházak bérlőitől. Ilyen előzmények után jobban megértjük

az *Atalanta* Nagyváradon való színre kerülését, valamint azt, hogy miért éppen Debrecen, Szeged, Pozsony tűzi később műsorára.

Szeptember 6-án Lehel Károly karmester lakásán egy kisebb művészársaság előtt bemutatták a kész művet. A jelenlevők nagy sikert jósoltak neki, ahogy a Tiszántúl című lap közli. A hivatalos döntés a színház részéről azonban még mindig nem érkezett meg. Hogy a darab iránti érdeklődést tovább is felszínen tartsák, megindul a reklámozás a holnaposokkal rokon-szenvező sajtó részéről. És már olvashatjuk is: „*Magyar darab Berlinben*,” — „*Fedák Sári a főszerepben*,” ... „*Mi az ilyen irodalmi remek után már csak akkor karkodunk — írják —, mikor külföld előtt babért és pálmát szerezték hódító körútjukon*.” (Nagyvárad Napló, 1909. szeptember 6.)

Hogy hogyan merült fel Fedák Sári neve az *Atalantával* kapcsolatban, arra nézve az 1908. májusi újságok színházi hírközlései adnak magyarázatot: innen tudjuk, hogy az egyik berlini színházat a júniusban kezdődő operettszezonra két német színésztársával együtt Fedák Sári bérelte ki, az előadásra kerülő operettek női főszerepét — német nyelven — ő játssza, ilyen körülmények között az *Atalanta* főszerepében is el lehetett volna Berlinben képzelné, bár — feltehetőleg — ezt is inkább csak reklámnak szánták.

1909. december 6-án közlik az újságok, hogy az *Atalantát* a nagyvárad színház elfogadta, az igazgató kijelentette, hogy minél előbb elő akarja adni, és már a szerepeket is kiosztották. A szinte naponta megjelenő beharangozó cikkekből megtudjuk, hogy az előadásra teljesen új diszleteket készítenek, a főszerepet F. Károlyi Leona, a színház primadonnája játssza: aki szerepéről nyilatkozva kijelentette, hogy „*Juhász Gyula olyan gyönyörű prózában és versekben írta meg ezt a librettót, hogy ilyen nyelvezetű operett nincs még egy*.”

A bemutató 1909. január 16-án volt. A fényesben kiállított, látványos darab általában tetszett a közönségnek. Mivel színre kerülését részben holnapos sikernek könyvelték el, így érthető a kritikák túlzó dicséretei az érdekelt lapokban: „*a boldog szerzőknek babérkoszorúkkal való elárasztását*” a „*minduntalan felharsanó tapsorkánt*”, „*a sorozatos kitapsolást*” innen jobban megértjük, és le tudjuk mérni a súlyát. Kritika szempontjából a legmértavódóbbnak a konzervatív Tiszántúlt kell vennünk.

A Tiszántúl elég szűkszavúan, de elismeri, hogy „*az előadás minden tekintetben sikerült*”, „...a szöveg Juhász Gyula munkája, a zenének megfelelő keretet nyújtott. Humora lehetne frissebb is, de egyébként ki-

vált a verses részek sikerültek.” A színészekre vonatkozóan — ami minket különösen érdekel — az epizódisták közt megemlíti, hogy a „*Sárvári Nusi nem tudta a szerepét, de szerencsére az első felvonásban kiküszöbölték*”, ugyanakkor a Nagyvárad, ahol Juhász is dolgozik — megdicséri „*fejedelmi szépségű sugár Lédáját*”. A Nagyvárad Napló szerint is „*szépen játszott*”.

Az *Atalanta* hatszor egymás után színre került. Ha a kritikákat egybe vetjük, látjuk, hogy egyöntetűen megdicsérik a darab költői nyelvét, a gazdagon áradó meleg líralasságot, drámaiságáról, felépítéséről nem beszélnek.

Az *Atalanta* azonban mégse volt maradandó színpadi alkotás. A látványosság, a külső színpadszerűség csak első látásra vonzott. Tabéry Géza visszaemlékezve rá középszerű darabnak, középszerű sikernek ítélte meg, a többit a baráti kritikák túlzásaival és az üzleti érdek irányította reklámmal magyarázta. E mellett szól, hogy a legnagyobb igyekezet (reklámozás, új szereposztás, megerősített zenekar stb...) mellett sem tudott 1909. július 2-án a nyári színházban újra sikert aratni, amikor Szatmáry Árpád vendégművész jutalomjátékául választva ismét előadásra került, ahogy a kritikák írják, „*a tántorgóban üres nézőtér előtt Szatmáry kitűnő képességei nem tudtak érvényesülni*”. És: „...a kiváló művész jobb szerepet is választhatott volna ki magának vendégléptéül, akkor a közönség is jobban érdeklődött volna iránta.”

Az *Atalantát* a kartelbe lépett színházak közül elsőnek a debreceni vette át, és 1909. április 1-én sikerrel be is mutatta. Majd sorra másorra tűzte 1909. november 21-én Szeged, ahol szintén sikert aratott, és 1912-ben Pozsony. A kartelen kívüliek közül Arad is megszerezte az előadás jogát, a Nagyvárad, 1910. december 10-i számából erről értesülhetünk.

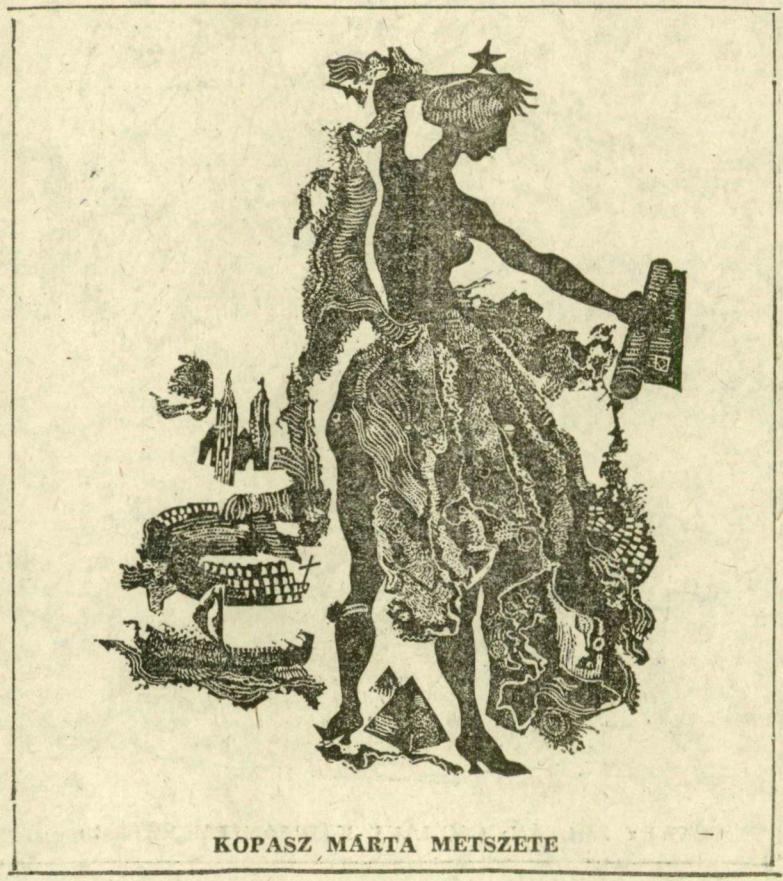
Még az *Atalanta* előkészületei folynak, Juhász már három holnapos egyfelvonásos dráma bemutatásáról beszél az igazgatóval. Erdélyinek tetszik az elgondolás, és jóváhagyja. Az első erre vonatkozó értesítést az 1908. december 25-i újságokban olvashatjuk. Juhász Gyula *Szatmáry* című bohózatával szerepel Babits Mihály Simáné háza és Marton Manó a *gyerek* című egyfelvonásosával együtt. Ö konferálta, az előadásra még 1909. január folyamán sor kerülne. Közben megváltozik a program. Juhász *Szép csöndesen* című „szögedi idill”-jét tűzi műsorra. Babits helyébe Mohácsi Jenő kerül Hamu című egyfelvonásosával és Marton Manó *Nyílt pályán* címmel új darabot ír. Az időpont március 21-re toldódik ki, a konferálás elmarad.

Juhász Gyula a bemutató napján adott nyilatkozatában azt mondja, hogy ebben a darabjában a nincstelen, de becsületes kispolgári népség minden napi életét szeretné bemutatni, lélekábrázolásra törekszik, népdalbetétet nem alkalmaz, melőzi a népszínműi fogásokat, drámája afféle „intimdráma” volna — ahogy mondja, „*intim-színpad, intimlelkek közössége kell hozzá*”.

Ahogy a kritikákból kivehetjük, egészen közepes, irodalmi est jellegű sikert értek csak el. A Nagyvárad Napló megállapítja, hogy Juhász darabja voltaképpen nem színjáték. „*A Szép csöndesen-ben is benne rezeget a költő végtelenül finom, mély és nemes lírája*.” Dicséretnek szánja, s egyben mintegy mentségül is. A Szabadság nem ilyen belátó, szerinte mindvégig unalmas és vontatott volt az előadás. A holnapos drámákat egy hét múlva még egyszer előadják, aztán végleg leveszik műsorról.

Juhász Gyula nem alkotott maradandót a színpad számára. Mindez azonban mit sem von le nagyságából: *költő volt*, aki örök szépségű verseivel lett halhatatlan. Ami színműveiben érték, az magának a költőnek a dicsérete.

F. DIÓSSZILÁGYI IBOLYA

KOPASZ MÁRTA METSZETE